

Mykhailovska, O. V. "Makroekonomichne rehuliuвання resur-snoho zabezpechennia vydavnycho-polihrafichnoi haluzi" [Macroeconomic regulation resource support publishing and printing industry]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 2 (117) (2011): 138-144.

Pysarenko, C. M. "Yevropeyskyi dosvid optymizatsii rehionalnoho rozvytku" [European Regional Development experience optimization]. *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyi period. Rehionalna polityka: dosvid IEvropetskoho Soiuzu ta ioho adaptatsiia do umov Ukrainy*, vol. 2, no. 5 (43) (2003): 21-23.

Storonianska, I. *Mizhrehionalni intehtratsiini prtsezi v Ukraini: Tendentsii ta perspektyvy rozvytku* [Inter-regional integration processes in Ukraine: Trends and prospects]. Lviv: IRD NAN Ukrainy, 2009.

Tereshchenko, T. V. "Metodychni pidkhody do otsinky rezultativ transkordonnoho spivrobotnytstva prykordonnykh rehioniv Ukrainy" [Methodological approaches to the evaluation of cross-border cooperation of border regions of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava*, no. 6 (2006): 406-409.

Tyvonchuk, I. O., and Hlynska, H. Ya. "Vymiriuvannia synerhichnoho efektu zlyttia ta pohlynannia pidpriemstv" [Measuring the synergistic effect of mergers and acquisitions]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 6 (2008): 39-51.

Tretiak, V. V. "Eksportnyi potentsyal regiona pri otsenke vozmozhnostei regionalnogo vnesheekonomicheskogo razvitiia" [Export potential of the region when evaluating the potential for regional foreign trade development]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 12 (66) (2006): 110-117.

УДК 332.12

ВИЗНАЧЕННЯ ВИМОГ ДО ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ БАЗОВОГО РІВНЯ В УКРАЇНІ

© 2014 ТУР О. В.

УДК 332.12

Тур О. В. Визначення вимог до формування адміністративно-територіальної одиниці базового рівня в Україні

Однією з головних проблем, що вивчаються сучасною регіональною економікою, є пошук шляхів вирівнювання нерівномірності соціально-економічного розвитку територій та подолання ознак їх депресивного стану. Як свідчить практика, значна перешкода на шляху подолання нерівномірного розвитку територій полягає в диспропорційності адміністративно-територіального устрою України, який, у свою чергу, потребує визначення обґрунтованих шляхів щодо реформування. Метою статті є обґрунтування вимог до формування адміністративно-територіальної одиниці базового рівня – громади, яка є основою для здійснення ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади. У ході дослідження було обґрунтовано необхідність урахування широкого кола вимог до формування громади, що дозволило згрупувати їх за такими ознаками, як чисельність населення; повноваження органів місцевого самоврядування; пропорційність адміністративно-територіального устрою та соціально-економічного розвитку територій; можливість формування дієздатних громад. Урахування зазначених вимог дозволить обґрунтовано визначати підходи до здійснення адміністративно-територіальної реформи з метою формування сталого соціально-економічного розвитку територій.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій, соціально-економічний розвиток, пропорційність, громада, місцеве самоврядування.

Рис.: 1. **Бібл.:** 8.

Тур Олена Василівна – молодший науковий співробітник відділу проблем розвитку регіональної економіки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: ellenn@ukr.net

УДК 332.12

UDC 332.12

Тур Е. В. Определение требований к формированию административно-территориальной единицы базового уровня в Украине

Одной из главных проблем, которые изучаются современной региональной экономикой, является поиск путей выравнивания неравномерности социально-экономического развития территорий и преодоление признаков их депрессивного состояния. Как свидетельствует практика, значительным препятствием на пути преодоления неравномерного развития территорий является наличие диспропорций административно-территориального устройства Украины, которое, в свою очередь, требует научных методов реформирования. Целью статьи является обоснование требований к формированию административно-территориальной единицы базового уровня – громады, которая является основой для осуществления эффективного местного самоуправления и территориальной организации власти. В ходе исследования была обоснована необходимость учета широкого круга критериев по формированию громады, что позволило сгруппировать их по таким признакам, как численность населения; полномочия органов местного самоуправления; пропорциональность административно-территориального устройства и социально-экономического развития территорий; возможность формирования дееспособных громад. Учет указанных требований позволит обоснованно определять подходы к осуществлению административно-территориальной реформы с целью формирования устойчивого социально-экономического развития территорий.

Ключевые слова: административно-территориальное устройство, социально-экономическое развитие, пропорциональность, громада, местное самоуправление.

Рис.: 1. **Библ.:** 8.

Тур Елена Васильевна – младший научный сотрудник отдела проблем развития региональной экономики, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: ellenn@ukr.net

Tur O. V. Determining the Requirements for the Formation of an Administrative and Territorial Unit of the Basic Level in Ukraine

One of the main problems that the modern study of regional economies examines, is the search of ways of leveling the uneven socio-economic development of territories and overcoming signs of their doldrums. As practice shows, a significant obstacle to overcome uneven development of areas is the presence of distortions of administrative-territorial structure of Ukraine, which, in turn, requires scientific methods of reform. The purpose of this paper is to study the requirements of the formation of a territorial unit of the basic level – bulk, which is the basis for effective local self-government and territorial organization of power. The study substantiates the necessity of taking into account a wide range of criteria for the formation of bulk, allowing them to group on grounds such as population; powers of local self-government; proportionality of the administrative-territorial and socio-economic development of the territories; the possibility of formation of viable communities. Given these requirements will allow to reasonably determine the approaches to the implementation of administrative-territorial reform in order to create sustainable socio-economic development of the territories.

Key words: administrative-territorial structure, socio-economic development, proportion, bulk, local government.

Pic.: 1. **Bibl.:** 8.

Tur Olena V. – Junior Researcher of the Department of Regional Economic Problems, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

E-mail: ellenn@ukr.net

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується зростанням міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, що є джерелом виникнення загроз для сталого розвитку як окремих територій, так і країни в цілому. Традиційна практика подолання зазначених негативних тенденцій полягає у виділенні цільових бюджетних ресурсів з метою надання гарантованої підтримки певним територіям. Світовий досвід дозволяє констатувати, що більшість країн відмовляється від такого способу надання допомоги, оскільки це спричиняє «утриманські» настрої та відволікає кошти від стратегічного інвестування у територіальний розвиток [1]. За таких умов посилюється вагомість розробки нових, адекватних потребам сучасності, наукових підходів до визначення обґрунтованих шляхів досягнення сталого соціально-економічного розвитку територій та подолання ознак їх депресивного стану. Один з таких підходів полягає у реформуванні адміністративно-територіального устрою з урахуванням вимог до ефективного функціонування органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, що має за мету покращення якості та доступності публічних послуг для населення.

Питання нерівномірності регіонального соціально-економічного розвитку та депресивності територій розглядалися у роботах таких вчених, як М. Барановський, С. Біла, В. В. Говоруха, Т. А. Гуцул, М. І. Долішній, О. Ф. Новікова та ін. Що стосується диспропорційності адміністративно-територіального розвитку та необхідності підвищення ефективності місцевого самоврядування, то зазначеним проблемам присвячено праці таких науковців, як В. М. Геєць, А. І. Доценко, В. В. Корженко, А. П. Павлюк, А. Приполова, О. Ребар, О. В. Скрипнюк та ін.

Метою статті є обґрунтування вимог до формування адміністративно-територіальної одиниці базового рівня – громади, яка є основою для здійснення ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Проектом Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 р. передбачено три основні пріоритети щодо сучасного стану соціально-економічного розвитку країни, які полягають у такому:

- ✦ створення умов для формування потенціалу сталого розвитку регіонів у конкурентних перевагах регіональної економіки;
- ✦ подолання диспропорційності регіонального розвитку та створення умов для співробітництва регіонів України з метою отримання ефекту синергії від окремих регіональних ініціатив на загальнодержавному рівні;
- ✦ сприяння поглибленню вертикальної та горизонтальної координації пріоритетів і завдань на різних рівнях та в різних галузях розвитку територій.

У Проекті зазначається, що досягнення зазначених пріоритетів неможливо розглядати окремо від багатьох реформ, необхідних Україні, зокрема фіскальної децентралізації, чіткого розподілу повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, які нерозривно пов'язані з реформою адміністративно-територіального устрою.

Адміністративно-територіальний устрій – це «законодавчо закріплена система поділу держави на територіальні утворення, відповідно до яких здійснюється організація та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування» [2]. Складовими адміністративно-територіального устрою є його одиниці, що отримані шляхом поділу всієї території країни на певні частини з метою здійснення владних функцій. Тобто адміністративно-територіальна одиниця є базисом для організації та діяльності місцевих органів виконавчої влади, а також місцевих органів самоврядування, що вимагає обґрунтованого визначення меж та кількості відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Необхідно зазначити, що сучасний стан адміністративно-територіального устрою України характеризується недостатньою чіткістю вимог до формування базового рівня адміністративно-територіального устрою та різноманіттям адміністративно-територіальних одиниць верхніх рівнів. По-перше, це створює перешкоди для ефективного здійснення функцій місцевого самоврядування, по-друге, це призводить до невідповідності статусу переважної більшості адміністративно-територіальних одиниць їх кадровому, ресурсному та організаційному забезпеченню. Поряд з цим, характерною рисою сучасного адміністративно-територіального устрою України є диспропорційність таких показників, як площа території, чисельність та щільність населення, кількість населених пунктів – міст, сел, селищ міського типу, що спричиняє нерівномірність соціально-економічного розвитку територій. Так, наприклад, співвідношення між максимальним та мінімальним значеннями показника площі території регіонів України у 2012 р. складало 5,12 разу, за показником чисельності населення – 2,51 разу, щільності населення – 4,42 разу. Що стосується соціально-економічного розвитку, то значення його показників також характеризувалося диспропорційністю: за показником ВРП на одну особу зазначене вище співвідношення дорівнювало 31,82 разу, за рівнем зареєстрованого безробіття – 3 рази, за обсягом реалізованих послуг – 16,72 разу. Слід зазначити, що аналогічна негативна тенденція притаманна адміністративно-територіальним одиницям нижчого рівня.

У зв'язку з цим слід більш детально розглянути основи формування адміністративно-територіального устрою країни для визначення напрямів здійснення заходів з подолання існуючих диспропорцій соціально-економічного розвитку територій. Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні запропоновано трирівневу систему адміністративно-територіального устрою, а саме: базовий рівень – громада, районний рівень та регіональний рівень. Метою Концепції є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян. У зв'язку з цим доцільним вбачається детальний розгляд вимог до формування громади як адміністративно-територіальної одиниці, що має стати базисом надання високоякісних і доступних публічних

послуг. Залежно від певних характеристик громада може бути міською, селищною та сільською, тобто мати у складі такі поселення, як місто, селище та село відповідно.

Місто – частина території держави, що характеризується високою щільністю заселення, сконцентрованою промислового виробництва і є адміністративним, економічним і науково-культурним центром [3]. У проектах стосовно реформування адміністративно-територіального устрою містом пропонується вважати поселення, яке характеризується такою сукупністю характеристик, як чисельність постійного населення не менше ніж 10 тис. осіб; компактна, переважно багатоповерхова забудова; розвинута соціальна та комунальна інфраструктура (наявність централізованого водопостачання та водовідведення, тверде покриття не менше 80% доріг).

Селищем може вважатися «по-перше, населений пункт у сільській місцевості; по-друге, населений пункт міського типу, розташований поблизу міста або фабрики, заводу тощо; по-третє, частина території району, організована з урахуванням місцевої спільноти населення, господарської бази, природних та інших особливостей з метою практичного забезпечення життєдіяльності людей, вирішення їх соціально-побутових питань» [3]. У проектах нормативно-правових актів, що стосуються адміністративно-територіального устрою, селищем пропонується вважати поселення, що характеризується чисельністю постійного населення більше 1 тис. осіб, переважно садибною забудовою, відзначається наявністю соціальної та комунальної інфраструктури, а також твердим покриттям не менше 50% доріг. Пояснення стосовно села обмежуються твердженням, що це таке поселення, яке є не є містом та селищем. Поряд з цим існує думка, що село – населений пункт неміського типу, жителі якого займаються переважно обробкою землі [3].

Враховуючи вищенаведені вимоги щодо віднесення будь-якого поселення до категорії селища або міста, можна розуміти село як поселення, що характеризується чисельністю постійного населення менше 1 тис. осіб, має садибну забудову, елементи соціальної та комунальної інфраструктури, а також тверде покриття менше 50% доріг.

Міста або селища мають бути базовою одиницею формування громад, які утворюються шляхом об'єднання поселень навколо населеного пункту, що є центром економічної активності, де розташовані основні місця працевлаштування людей, існують кращі, ніж у найближчих поселеннях, елементи бюджетної та інженерної інфраструктури та транспортної доступності. Максимальна віддаленість поселень від центру громади визначається такими вимогами, як термін надання невідкладної медичної допомоги (15 – 20 хв.), термін доставки учнів до загальноосвітньої школи шкільним автобусом (15 – 20 хв.), термін прибуття рятувальників для ліквідації надзвичайної ситуації (до 15 хв.) [4].

У тих випадках, коли сформувати громаду на основі існуючого центру економічної активності неможливо, вона формується навколо села, що розташоване на мінімальній відстані від географічного центру новоутвореної громади.

Враховуючи наведені вище вимоги з формування громад різних рівнів, що пропонуються проектами нормативно-правових актів стосовно адміністративно-територіальної реформи, можна запропонувати рекомендації до створення громад. Зокрема, згідно із зазначеними проектами головним параметром формування громад має бути чисельність населення. Для визначення пропозицій з метою реформування адміністративно-територіального устрою було прийнято рівень сільської громади.

На сучасному етапі створення громад базового рівня адміністративно-територіального устрою вимагає визначення вимог до формування чисельного складу населення, що відповідає потребам сучасності та досвіду країн, що здійснили адміністративно-територіально реформу. Мінімальна чисельність населення громади має розраховуватися, виходячи з потреб забезпечення керованості територією з боку влади та доступності послуг для мешканців громади. Як вже зазначалося вище, доступність послуг, передусім, полягає в можливості отримання мешканцями поселення, що знаходиться на максимальній відстані від центру громади, найважливіших соціальних послуг протягом 15 – 20 хвилин (швидка допомога, пожежна служба, міліція). Також зазначена вимога є важливою при прийнятті рішень щодо розташування шкіл і при розрахунку часу на дорозу до місця роботи.

Поряд з цим, потрібно звернути увагу на такий важливий фактор, що має враховуватися при визначенні чисельності населення сільської громади, як можливість та доцільність фінансування мережі бюджетних установ, що надають соціальні послуги. Слід враховувати, що бюджетні установи мають працювати з відповідним навантаженням, визначеним галузевими нормами. Тобто існує думка, що параметри чисельності мешканців для утворення громади необхідно розраховувати на основі нормативного завантаження споживачами бюджетних установ [5]. У сільській громаді однією з головних бюджетних установ є школа. У зв'язку з цим важливим є визначення нормального завантаження цієї бюджетної установи, розрахунок якого відбувається за допомогою галузевого нормативу заповнюваності класів. На основі значення нормального завантаження шкіл та питомої ваги дітей шкільного віку у загальній чисельності населення визначається мінімальна чисельність громади, яка становить 2,5 тис. осіб (якщо наповнюваність класів – 25 учнів, кількість класів у школі – 12, питома вага дітей шкільного віку – 12%) [5].

Якщо для визначення мінімальної чисельності сільської громади взяти до уваги досвід здійснення адміністративно-територіальної реформи у Польщі, то слід зазначити таке. Система територіального устрою Польської держави є трирівневою. Перший рівень – це воєводства, що відповідають українським областям, другий рівень представляють повіти, що за параметрами співпадають з рівнем районів, третій рівень – гміна, що відповідають громаді. Середня кількість населення в польській гміні складає від 5 до 8 тис. осіб. Враховуючи ідентичність показників, що характеризують різні рівні адміністративно-територіального устрою Польщі ана-

логічним показником в Україні, можна прийняти зазначений рівень показників як базу для формування територіальних громад. Поряд з цим слід зазначити, що проектами реформування українського адміністративно-територіального устрою передбачено, що базовий рівень чисельність населення сільської громади має дорівнювати 5 тис. осіб, але це не означає, що він не може бути дещо меншим або більшим, що відповідає зазначеному вище розрахунковому рівню чисельності громади – 2,5 тис. осіб. Тобто при формуванні громад поряд з чисельністю населення слід враховувати й інші параметри, зокрема, вимоги до подолання непропорційності адміністративно-територіального устрою.

Слід зазначити, що урахування лише чисельності населення при формуванні пропозицій щодо створення громад різного рівня вбачається неабсолютно ґрунтованим. Так, наприклад, досвід здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні у 1922 – 1923 рр. демонструє, що доцільно враховувати такі фактори, як «природно-історичні (грунти, клімат, щільність населення, етнографічні особливості тощо); економічні (зосередження промисловості, сільськогосподарські особливості, тяжіння населення до торгово-розподільчих центрів тощо); адміністративні (навантаження території за чисельністю населення, зручність управління, умови зв'язку, конфігурація шляхів сполучення)» [6].

Враховуючи сучасні умови, коло вимог до формування сільських громад має бути більш широким. Перш за все, до їх складу необхідно додати вимоги до повноважень органів місцевого самоврядування. Реальний стан справ свідчить, що «надмірна централізація влади стримує розвиток регіонів, органи місцевого самоврядування недосконалі і фактично безправні, сам устрій державної влади породжує часті конфлікти між гілками і рівнями влади, між державною владою та місцевим самоврядуванням» [7]. Також, як свідчить практика здійснення реформ у європейських країнах, одним з концептуальних підходів до реформи адміністративно-територіального устрою є «децентралізація державної влади й одночасне зростання обсягів повноважень територіальних громад з метою пришвидшення їх соціально-економічного розвитку, надання якісних послуг громадянам» [8].

Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Ук-

раїні до переліку цих повноважень, зокрема, мають належати місцевий економічний розвиток; розвиток місцевої інфраструктури; планування розвитку території; надання житлово-комунальних послуг; організація пасажирських перевезень; громадська безпека; управління закладами середньої, дошкільної та позашкільної освіти; надання послуг швидкої медичної допомоги, первинної охорони здоров'я; надання соціальної допомоги.

Поряд з цим, при створенні сільської громади доцільно враховувати Методичні рекомендації щодо збору інформації та попереднього аналізу можливості формування дієздатних громад у регіонах. За цими методичними рекомендаціями моделювання дієздатних територіальних громад необхідно здійснювати за трьома напрямками, а саме: формування громад на базі центрів економічної активності; формування громад на базі соціально-культурних центрів; визначення територіальних меж громад. Сутність зазначених напрямів полягає у визначенні населених пунктів, що за показниками соціально-економічного розвитку, наявності місць працевлаштування мешканців та об'єктів соціальної інфраструктури спроможні бути центрами громад. При цьому значна увага приділяється визначенню меж громад, яке має відповідати вимогам щодо пропорційності адміністративно-територіального устрою, яка має бути основою подолання нерівномірності соціально-економічного розвитку територій.

Таким чином, узагальнення існуючих підходів щодо засад адміністративно-територіального устрою країни, а також урахування необхідності формування сталого соціально-економічного розвитку територій та подолання їх депресивного стану, дозволило згрупувати вимоги до формування адміністративно-територіальної одиниці базового рівня за певними ознаками, що представлені на *рис. 1*.

ВИСНОВКИ

Нерівномірність соціально-економічного регіонального розвитку є нагальною проблемою, що потребує розробки відповідних науково обґрунтованих заходів, оскільки вона спричиняє збільшення кількості територій, що характеризуються ознаками депресивного стану. Не останню роль у стійкості зазначеної негативної тенденції відіграє диспропорційність адміністративно-територіального устрою країни, що не відповідає сучас-

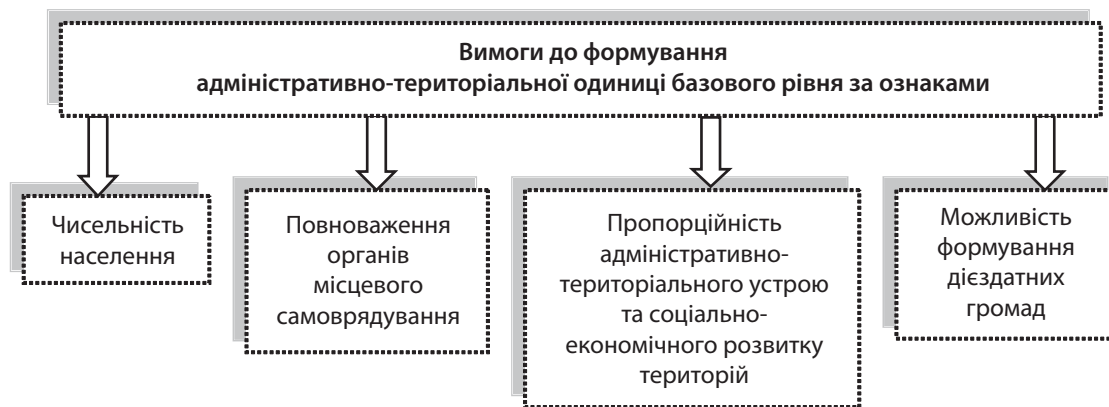

Рис. 1. Групування вимог до формування адміністративно-територіальної одиниці базового рівня за ознаками

ним вимогам до необхідності чіткого розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та виконавчої влади.

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні визначає три рівні адміністративно-територіального устрою, а саме: громада, район, регіон. Громада є базовим рівнем адміністративно-територіального устрою, що має стати основою для збільшення ефективності місцевого самоврядування, у зв'язку з чим було здійснено групування вимог до їх формування за такими ознаками, як чисельність населення; повноваження органів місцевого самоврядування; пропорційність адміністративно-територіального устрою та соціально-економічного розвитку територій; можливість формування дієздатних громад. Запропонований підхід з визначення вимог до формування адміністративно-територіальної одиниці базового рівня в Україні є підґрунтям підвищення якості та доступності публічних послуг для населення, зменшення кількості територій, що мають ознаки депресивного стану, і формування сталого соціально-економічного розвитку. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла С. Інституційні засади державного регулювання розвитку депресивних територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/june2009/9.htm>
2. Карпінський Ю. Аналіз проблем сучасного стану адміністративно-територіального устрою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bilatserkva.info/modules.php?name=News&file=article&sid=179>
3. Реформування адміністративно-територіального устрою в Україні: європейський вибір / А. Є. Заяць, І. Г. Лазар, О. Д. Лазор та ін. – К. : НАДУ, 2008. – 56 с.
4. Концепція реформи адміністративно-територіального устрою України. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bizvolnet.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=206
5. Ганущак Ю. І. Територіальна організація влади: напрямки змін / Ю. І. Ганущак. – Львів : Астролябія, 2013. – 166 с.
6. Павлюк А. П. Реформування адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реалізації / А. П. Павлюк // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1(2). – С. 159 – 164.
7. Ребар О. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / О. Ребар // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2(27). – С. 41 – 46.
8. Приполова Л. Європейський досвід запровадження номенклатури територіальних одиниць для статистики (NUTS) та перспективи для України // Віче. – 2013. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3722/>

Науковий керівник – Кизим М. О., доктор економічних наук, професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку (Харків)

REFERENCES

- Bila, S. "Instytutsiini zasady derzhavnoho rehulivannia rozvytku depresyvykh terytorii" [Institutional framework of state regulation of depressed areas]. <http://old.niss.gov.ua/monitor/june2009/9.htm>

Hanushchak, Yu. I. *Terytorialna orhanizatsiia vlyady: napriamky zmin* [The territorial organization of power: trends change]. Lviv: Astroliabiia, 2013.

"Kontseptsiiia reformy administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy. Proekt" [The concept of reform of the administrative-territorial structure of Ukraine. Project]. http://bizvolnet.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=206

Karpinskyi, Yu. "Analiz problem suchasnoho stanu administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy" [Analysis of the problems of the current state of the administrative-territorial structure of Ukraine]. <http://bilatserkva.info/modules.php?name=News&file=article&sid=179>

Pavliuk, A. P. "Reformuvannia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy: problemy ta perspektyvy realizatsii" [Reform of the administrative-territorial structure of Ukraine: problems and prospects of implementation]. *Stratehichni priorytety*, no. 1 (2) (2007): 159-164.

Prypolova, L. "Yevropeyskyi dosvid zaprovadzhennia nomenklatury terytorialnykh odynyts dlia statystyky (NUTS) ta perspektyvy dlia Ukrainy" [European experience of introducing nomenclature of territorial units for statistics (NUTS) and the prospects for Ukraine]. <http://www.viche.info/journal/3722/>

Rebar, O. "Administratyvno-terytorialna reforma v Ukraini: problemy ta shliakhy ikh vyrishennia" [Administrative-territorial reform in Ukraine: problems and solutions]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 2 (27) (2010): 41-46.

Zaiats, A. I.E., Lazar, I. H., and Lazor, O. D. *Reformuvannia administratyvno-terytorialnoho ustroiu v Ukraini: ievropeyskyi vybir* [Reform of the administrative-territorial structure of Ukraine: European choice]. Kyiv: NADU, 2008.